

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Toplumla Sosyal Hizmet Uygulama Modelleri Perspektifinden Köy Enstitülerinin Değerlendirilmesi

*Assessment of Village Institutes from the Perspective of Social Work with the Community*Filiz ER¹, Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ²

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü, filliztokgoz@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5065-3809

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü, can.aktan_shu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5064-4766

Başvuru: 26.10.2020
Kabul: 27.06.2021

Atıf:
Er, F. ve Gökçearslan-Çıfci, E. (2021). Toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden köy enstitülerinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 1177-1194. DOI: 10.33417/tsh.816710

ÖZET

Kendi zamanının özgün bir eğitim modeli olan “Köy Enstitüleri”, köy yerelinden başlayarak tüm toplumun gelişimini hedef almış ve kısa sürede önemli gelişmeler sağlamıştır. Toplumla sosyal hizmet uygulaması da aynı felsefe ile hareket ederek genel olarak toplumun gelişimi için toplumsal kalkınma, sosyal planlama ve sosyal eylem modellerinden faydalanarak, toplumun ilerici hedefler ekseninde örgütlenmesi ve savunuculuğa odaklanması olarak açıklanabilir. Bu çalışma ulusal ve uluslararası literatür taranarak yazılan derleme bir çalışmadır. Makalede toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden Köy Enstitüleri'nin değerlendirilmesi yapılmış ve toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri ile köy enstitülerinin kesişen noktaları incelenmiştir. Köy enstitüleri ile toplumsal kalkınma ve çağdaşlaşmaya katkı vermiş olan uygulama örnekleri ile toplumla sosyal hizmet uygulamasına teori, uygulama teknikleri ve topluma katkılarının yanında, yenilikçi ve güncel uygulamaların geliştirilmesinde toplumla çalışan sosyal hizmet uzmanlarına bir örnek olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Köy enstitüleri, toplumlu sosyal hizmet, toplumsal kalkınma, sosyal planlama, sosyal eylem

ABSTRACT

“Village institutes”, the most original model of their time, targeted the development of the entire society starting from the village local and provided important developments in a short time. Macro-social work practice can be explained as the focus on organization and advocacy on the basis of progressive goals by utilizing social development, social planning and social action models for the development of society in general. This study is a review written by scanning national and international literature. In this article, an evaluation was made from the perspective of macro social service models of the Village Institutes. For this purpose, the intersection points of macro social work models and village institutes have been examined. Thus, it was tried to be conveyed as an example to the social workers who are working with the village institutes and who have been contributing to social development and modernization with the theory, application techniques and contributions to the society and the social service application which has become increasingly important.

Keywords: Village, institutes, macro social work, social development, social planning, social action

GİRİŞ

Büyük bir savaş verilerek kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında nüfusun büyük çoğunluğu yoksul köylerde yaşamaktaydı. Bu köylerde modern tarım kültüründen ve eğitim olanaklarından mahrum, sağlıksız ve ihmal edilmiş bir topluluk bulunmaktaydı. Tüm ülkenin çağdaşlaşmasına çok önem veren başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bazı Türk aydınları ve devlet adamları çağdaşlaşmanın köyden başlatılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Böylece Türkiye'ye özgü olan ve Türkiye'nin o zamanki şartları ve toplumsal gerçekliğinden yola çıkılarak köylü çocukların yetiştirilmesi amaçlayan Köy Enstitüleri, aydınlanma ve çağdaşlaşmada özgün bir eğitim uygulaması olarak tarihteki yerini almıştır. Bu okullar sadece köy öğretmeni yetiştirmekle sınırlı kalmayıp, öğretmenle birlikte sağlık görevlileri, teknisyenler gibi meslek elemanları yetiştirmiştir. Yetişen köylü çocukları, kendi köyelerine dönerek toplumun kalkınmasına ve aydınlanmasına katkı vermişlerdir. Yerelden başlayarak toplumun kalkınmasında önemli görevler alan Köy Enstitüleri özellikle köy insanın kendi gücünü keşfederek girişkenliğini artırmak, yerelde olan güç ve kabiliyetini harekete geçirmek, verimliliklerini arttırmak ve en temelde tıpkı sosyal hizmet gibi yaşamı iyileştirmeyi hedeflemiştir. Bunun için ortaya elle tutulur yapıtlar ortaya çıkartılmış ve örgütlenme becerisi geliştirilmiştir.

Bu noktadan bakıldığında Köy Enstitülerinin sosyal hizmet uygulamalarının temelinde yer alan birey, grup, aile ve toplumun iyilik halini artırma, güçlendirme ve özgürleştirme hedefi ile paralel bir yol izlediği ve uygulamaya aktardığı açıktır. Sosyal hizmet uygulamasının gelişimi, içinde bulunduğu tarih ve coğrafyadan bağımsız değildir. Sosyal hizmetin, yereli anlayabilme ve ihtiyaçları analiz edebilme becerisi toplumsal gelişime destek verebilme anlamında önemli bir mesleki avantajdır. Bu bağlamda toplumla sosyal hizmet uygulamaları, sosyal çevre içerisindeki bireylerin sosyal problemlerine yönelik politikaların, toplum ve mahallelerin değişimi için kolektif bir biçimde yapılan düzenleme ve planlamalar olarak anlatılabilir (Austin, Coombs ve Barr, 2005:11). Toplumla sosyal hizmet, toplumların kendi sorunlarıyla baş edebilecek kapasiteye erişmelerinde bir değişim ortaya koymayı hedefler. Bu hedef için toplumsal kalkınma, sosyal plan ve sosyal eylem gibi uygulama modellerini kullanır. Ancak bu değişimde toplum katılımı önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'ye özgü geliştirilen Köy Enstitüleri'nin etkin olduğu dönem içinde topluma verdiği katkının toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden incelenmesi teori, uygulama, teknikleri ve topluma katkıları bağlamında, kesişen noktalarını açıklamaktır. Ayrıca Köy Enstitüleri ile toplumsal kalkınma ve çağdaşlaşmaya katkı vermiş olan uygulama örnekleri ile yenilikçi ve güncel uygulamaların geliştirilmesinde toplumla çalışan sosyal hizmet uzmanlarına bir örnek olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece, toplum kalkınması ve toplumsal eğitim unsurlarını bünyesinde barındıran Köy Enstitüleri toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri bağlamında değerlendirilerek, literatüre katkı vermek bir diğer amaçtır.

Bu çalışma ulusal ve uluslararası literatür taranarak yazılan derleme bir çalışmadır. Bu amaçla ulusal ve uluslararası literatürde Köy Enstitülerini konu alan yazılı doküman ve literatür toplumla sosyal

hizmet uygulama modelleri bağlamında incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Köy Enstitüleri, kendi tarihsel süreci içinde gelişimi ve toplumsal hayata verdiği katkılar incelenmiştir. Bu bağlamda doğru bir değerlendirme yapılabilmesi için ilk bölümde erken cumhuriyet döneminin eğitim ve toplum yapısı ele alınmıştır. Daha sonra Köy Enstitüleri'nin toplumsal yaşama, eğitim yaşamına, günlük yaşama ve bölgesel kalkınmaya etkileri incelenmiştir.

Bir sonraki bölümde toplumsal değişim ve gelişmeyi eğitim boyutundan hedefleyen Köy Enstitüleri topluma sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden değerlendirilmiştir. Bunun için topluma sosyal hizmet uygulama modelleri kısaca açıklanarak, Köy Enstitüleri'nin topluma katkılarının değerlendirilmesi yapılarak kesişen noktaları açıklanmıştır.

Son olarak ise kuvvetli bir yerel örnek olarak Köy Enstitüleri'nin topluma sosyal hizmetin uygulamalarına yenilikçi ve güncel olarak nasıl fayda verebileceğine dair önerilerle çalışma sonlandırılmıştır.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAYAT VE KÖY ENSTİTÜLERİNİN ETKİSİ

Atatürk, Amasya Tamiminde "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" ifadesi ile millî egemenlik prensibini öne çıkartmıştır. Böylece, millî irade ve millî kurtuluşu sağlamak için halk iradesinin temellerini atmıştır. Ayrıca İstiklâl Savaşımızın en zorlu zamanlarında bile, halk olarak uygar medeniyet düzeyine erişmede sosyal ve kültürel kalkınmayı birlikte ele almıştır (Kapluhan, 2012: 173). Bu nedenle cumhuriyetin kuruluş yıllarında eğitim, önemle üzerinde durulan bir husus olmuştur. Millî Mücadele sırasında ve sonrasında atılan adımlar incelendiğinde ise bu önemi daha anlaşılır hale gelmektedir.

Cumhuriyetin ilk on yıllık süreci incelendiğinde birçok başarı söz konusu olmasına rağmen, köyde yaşayan halkın eğitiminde bir başarıdan söz etmek pek mümkün değildir. Bunun nedenleri arasında ilk olarak Türk köyünün yapısı vardır. Eğitim açısından incelendiğinde genç Türkiye Cumhuriyeti'nde 1930 ve 1940 yılları arasında yaklaşık 40.000 köy vardır ancak, bu köylerin sadece 5401 köy okulu yapılabilmektedir. (Arslan, 2009: 45; Türkoğlu, 2009: 128). Ekonomik durum ele alındığında ise 1930'larda Türkiye, savaştan yeni çıkmış bir ülke olarak sermayesi olmayan, teknolojik gelişim açısından yetersiz ve Osmanlıdan kalan dış borçlar ile sanayileşmesi sekteye uğramış bir ülkedir (Koç, 2000: 147). Sosyal açıdan ele alındığında ise; birkaç büyük şehir dışında kent ve kır arasında sosyal, ekonomik, kültürel ve sağlık bakımından çok büyük bir fark olmasa da köylü kesim yoksul, geleneklere bağlı ve gelişime kapalı bir yapıdaydı. Bunun yanında sıtma ve verem başta olmak üzere bulaşıcı hastalıklar çok sıklıkla ve bebek ölümleri çok yüksekti. Köy yaşamında yoksullukla bağlantılı olarak beslenme, barınma ve çevre sağlığı yetersizdi (Dirican, 1996; Akt. Aydın, 2018: 12).

Her şeye rağmen bu dönemde köye ilgi gösteren devlet adamları ve yöneticiler devlet düzenini sağlayacak temellerden biri olarak gördükleri köye teorik düzeyde ilgi gösterme yerine uygulama üzerinde de önemle durmuşlardır (Anık, 2006: 284). Ülkenin daha iyi şartlara ulaşması için çözüm

olarak üretilen, eğitim ve bilinç seviyesini yükseltecek ve kırsalın ekonomik ve sosyal şartlarını kaldıracak bir sistem oluşturmak amacıyla Köy Enstitüleri dikkate değer bir örnektir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018: 262). Tüm bu bilgiler ışığında bundan sonraki bölümde Köy Enstitülerinin faaliyet gösterdiği süreç içinde topluma verdiği katkıları ele almak yerinde olacaktır.

Köy Enstitülerinin Toplumsal Yaşama Etkileri

Köy Enstitüleri fikrinin ortaya çıktığı dönemde köylünün genel yapısını incelendiğinde, köylü daha çok tarımla uğraşmakta fakat toprak sahibi değildir. İleri tarım teknikleri kullanamamakta ve köylü arasında işsizlik oranı çok yüksektir. Köylü ayrıca içine kapanık, durgun ve kadercidir bir yapıdadır (Pazar, 2001: 47-51). Dünyadaki gelişmeleri takip edemeyen köylüyü kaldırmak için öncü olacak kurumlara ihtiyaç olduğu açıktır. Bu noktada Akyüz' göre (1989) Köy Enstitüleri'nin buldukları çevreye özellikle köylüye doğrudan ve dolaylı olarak ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda etkileri olmuştur. Buldukları bölgede bulunan köylüye yeni üretim yöntemleri, yeni ürünler ve pazar olanağı kazandırarak yol göstermişlerdir (Kartal, 2008: 26; Burgaç, 2008: 399).

Eğitim Yaşamına Etkisi

Köy Enstitüleri'nin en büyük etkisi kuşkusuz örgün eğitim kurumlarında görülmüştür. Okul ve eğitime erişimi olmayan binlerce köylü çocuğu okula, eğitime ve öğretmene kavuşmuştur. Bir diğer önemli etkisi ise o dönem için çevreyi ele alan, çağdaş ve çocuğa göre bir eğitim anlayışa doğru bir yönelim oluşturmasıdır. Artık ezberci eğitimden farklı olarak kişinin kabiliyetini geliştirmeyi amaçlayan üretici bir eğitimi referans alır olmuşlardır (Kaplan, 2002: 175). Böylece 1942'de 3899 olan öğretmenli köy okulu sayısı 1952'de "Köy İlköğretim Okulları" köy öğretmenli okulların sayısı ile birlikte 19.268'e erişmiştir. Bu dönemde köy okullarının öğrenci sayısı 394.626'dan köy öğretmenli okullarla birlikte 1.300.959'a kadar ulaşmıştır (Kaplan, 2002: 180). Aslına bakılırsa Köy Enstitüleri mantık olarak incelendiğinde çok iyi temellendirilmiştir. Köy halkı küçük yaşlardan itibaren aileye yardım ederek büyür; buradan hareketle de Köy Enstitülerini kurarken, örgütlerken ve değerlendirirken de bu gerçeklikten yararlanılmış ve olumlu yönleri kullanılmıştır. Köy Enstitüleri'nde bedensel, zihinsel ve kültürel çalışmalara eşit derecede önem verilmiştir (Toprak, 2008: 106). Köy Enstitüleri uygulamasına ayrıca 3238-3803-4274 sayılı kanunlar dayanak oluşturmuştur. Bu kanun ile öğretmen ve öğretmenlere yüklenen sorumlulukların geleneksel anlamdaki öğretmenlik görevlerinin ötesine geçmesi amaçlanmıştır. Bir diğer amaç ise eğitimin bilimsel bir yaklaşımda planlanarak ele alınması ve öğretmene yüklenen faaliyetlerin bilimsel bir inceleme ve araştırma paralelinde yürütülmesi ise zorunluluk haline getirilmiştir (Yalçın, 2009: 93).

Günlük Yaşama Etkisi

Köy Enstitüleri, kendi içindeki gündelik yaşamı demokratik bir yönetim ile devam ettiren bir anlayışa sahipti. Herkes birbiri ile dayanışabilir, eleştirebilir, yardım edebilirdi ve bu tavır zamanla topluma da yansımıştır. Devlet bütçesini zorlamadan kendisi ürettiğini tüketen kurum olması ise bir başka başarıdır. Köylüden alınan her şey daha sonra yeniden geliştirilerek köye götürülmüştür (Kaplan,

2002: 180; Baykal, 2008: 121). Birlikte girişim ve rekabet kişilere karşı değil olaylara, doğaya ve kadere karşı yapılabilmesi hususu yine bir başka anlayış olarak benimsenmiştir (Baykal, 2008: 121).

Sınıf dışında yapılan üretici iş eğitimi katkılarıyla, mezun olan öğretmenler hem iyi bir öğretmen olmuşlar hem de ziraat ve teknik alanlarında uzmanlaşmışlardır (Burgaç, 2008: 39). Çünkü sınıf dışı eğitimler, yaparak-yaşayarak öğrenme, öğretimde kalıcılığı sağlaması, bilgilerin somutlaştırılması, konular arasında bağlantı kurarak pekiştirme sağlaması ve etkin katılım açısından önemlidir (Göksu 2020:13). Bu öğretmenler edindikleri bu bilgilerle öğretmenlik hayatında fayda verirken, gittikleri köylerde zaman zaman teknik eleman gibide hizmet vermişlerdir. Böylece öğretmenlerin sayesinde farklı teknikler köylere girmiştir (Burgaç, 2008: 39). Yine Türkoğlu'na (1997) göre şu konularda dikkat çekicidir; enstitü çıkışlı öğretmenlerin davranışları köylüyü olumlu yönde etkilemiş ve köylüyü günlük işlerinde destekleyip rehber olmuşlardır. Köylüye haklarını nasıl araması gerektiğini ve bunu nasıl yapacaklarını anlatırken, oluşan sorunları düzeltme konusunda arabulucu rolü üstlenmişlerdir. Kısaca enstitü öğretmenler köylüye her yönden örnek olmuşlardır (Toprak, 2008: 98).

Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Köy Enstitüleri nitelik açısından değerlendirildiğinde sadece birer eğitim alanı değil, aynı zamanda birer yaşam alanıdır. Bunu en çok mekânlarının dizayn edilmesinden ve ülkedeki dağılımından anlayabiliriz. Enstitülerin mekânsal yapı olarak hazırlanırken birçok farklı işlevin bir arada olmasına olanak sağlayan bir kampüs modeli benimsenmiştir. Ülkedeki dağılımları köy enstitülerinin etki alanları belirlenerek bölgeler oluşturulması şeklindedir. Bu bölgeler üzerinden tüm ülkeye yayılan bir eğitim-öğretim seferberliği benimsenmiştir. Bu seferberliğin temel amacı kalkınmanın ekonomik tarafının yanı sıra sosyal ve kültürel kalkınma ile bütüncül bir anlayışının eğitim yoluyla genç kuşaklara ve onların yetiştirecekleri kuşaklara aktarılmasıdır. Bu nitelikleriyle, kampüslerden tüm ülkeye yayılan ve eğitimden kalkınmaya uzanan bir yelpazede köy enstitüleri, planlı bir yaklaşımın tüm adımlarını izlemiştir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2019: 263).

Kısaca bu okullarda sözden önce iş gelmekteydi ve öğrenciye bilgi verilmek yerine, öğrencinin bilgiyi alması beklenmekteydi. Fikir babası olan İsmail Hakkı Tonguç bu tarz bir okulu hayal etmekle kalmamıştır, alınan sonuçlar göstermiştir ki Tonguç'un umutlarından bir eğitim başarısı doğmuştur (Özkan, 2009: 63). Bu önemli başarının arkasında elbette yaptığı işe inananların gayretleri ile birlikte, içinde bulunulan toplumu ve sorunlarını yakından anlamış, etkili ve yerinde çözüm üretebilme becerisine sahip bir grup insanın, toplumu bütün olarak kalkındırma çabası yatmaktadır. Sosyal hizmetinde bir eylem mesleği olduğu hatırdaki tutularak problem ve ihtiyaçları giderme anlamında planlı değişimi hedeflemektedir. Yapılması gereken planlı değişimler bireyden topluma kadar birçok seviyeyi içermekte ve sosyal hizmetin konusu içinde yer almaktadır. Organizasyon, kurum ve topluluk boyutunda yapılan değişimler ise makro sosyal hizmetin konusudur. Bundan sonraki bölümde toplumsal değişim ve gelişmeyi eğitim boyutundan hedefleyen köy enstitüleri toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden incelenecektir.

TOPLUMLA SOSYAL HİZMET UYGULAMA MODELLERİ PERSPEKTİFİNDEN KÖY ENSTİTÜLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Toplumla Sosyal Hizmet

Compton ve Galaway (1979) ve Turan'a (2012) göre toplumla sosyal hizmet; toplum ve geniş sosyal sistemlere hedef alan ve bu sistemler içinde değişiklik yapma amacı olan uygulamalardır. Bireyin içinde yaşadığı toplumsal şartlar uygun ahle getirilirse bireyinde sosyal işlevselliğinin artacağını savunmaktadır. Toplumla sosyal hizmet uygulamasına toplum organizasyonları, sosyal politika oluşturma ve planlama örnek verilebilir (Compton ve Galaway, 1979; Akt: Şahin, 2000; Turan, 2012).

Toplumla çalışmanın unsurlarına odaklanan dolaylı uygulama terimi, sosyal hizmetin, yoksulluk gibi toplumsal konulara odaklanarak, çevresel düzeydeki değişim çabalarını ifade etmek için kullanılmıştır (Miller, Tice ve Hall 2008: 80). Weil ve Gamble (1995) toplumla sosyal hizmet uygulamasının çeşitli amaçları olduğundan bahseder. Birey ve grupların örgütlenme beceriler ve yeteneklerini geliştirmek ilk amaçtır. İkinci amaç ise toplumsal kaynakların daha erişebilir olmasını sağlamak ve toplumsallaşma sürecine daha fazla dâhil olmaları için sosyal planlama yapmaktır. Toplumsal gruplarla sosyal ve ekonomik katılımın bağlantısını inşa ederek, toplum sorunlarının çözümü için kapsayıcı ortaklıklar oluşturmak ve bunun için savunuculuk yapmak, sosyal adaleti gerçekleştirmek ve bu amaçla sosyal planlama süreçlerini gerçekleştirmek toplumla sosyal hizmet uygulamasının bir diğer diğer amacıdır (Duyan, 2012: 384). Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'a göre Köy Enstitüleri'nin amacı; Türkiye'de ki toplumsal grupların eğitim ve ekonomik sorununun çözümü noktasında halkın ayağına hizmet götürmektir. Bunun yanında toplumsal grupların hali hazırda olan ihtiyaçlarını doğru analiz ederek o toplumu canlandıran, bilinçlendiren ve ekonomik gücünü artıran gerçekçi ve bilimsel bir eğitim yaratılmasıdır (Türkoğlu, 2009: 128). Bir başka ifade ile genç cumhuriyette kurulan Köy Enstitüleri'nin temel amaçlarını şu şekilde sıralanabilir; Yeni toplum değerleri geliştirmek, ulusal kültürün yaratılması ve geliştirilmesi, ekonomik yaşamın uzmanlaşması, üretimin ve verimliliğin artırılmasıdır (Önen, 1993, Akt: Kartal, 2008: 25). Bu bağlamda Köy Enstitüleri toplumu geliştirmeye hedefleyen bir yapı olması itibari ile toplumla sosyal hizmetin konusu içinde yer aldığını söylemek mümkündür. Buna ek olarak enstitülerin yerleştiği bölgeler incelendiğinde, coğrafi ve toplumsal olarak kırsal ve gelişmemiş alanların seçildiği görülmektedir. Buradan hareketle enstitüler, kırsal sosyal hizmetin içinde düşünülebilir. Bu bağlamda kırsal sosyal hizmete çok kısa olarak değinmekte fayda olabilir. Kırsal sosyal hizmette üç ana tema vurgulanmaktadır; İlk tema coğrafyanın, hem hizmetler hem de yaşanan sorunların türü üzerindeki etkisi olduğu, hizmet verenler ve özel problemleri olan insanlar arasında büyük mesafe bulunduğu. İkinci tema ise kırsal kesimdeki insanların özellikleri ve yaşam stilleri bakımından daha muhafazakâr ve geleneksel olduğu ve üçüncü tema hizmet sağlayıcılar ve uygulama yapılan çevrenin özelliklerini ele almaktadır (York, 1989: 202-203). Kırsal sosyal hizmet tanımlarken kırsal alanın altı özelliğinden bahsedilir. Bunlar; kırsal alandaki nüfusun genelde refah hizmetlerine yeteri kadar ulaşamaması; altyapıların zayıflığı nedeniyle ucuz ve kullanışlı konut veya etkili ulaşım gibi

hizmetlere erişimde sorun yaşanması;, ihtiyaçları tanımlamada ve anlamada sorunlar oluşabilmesi; istihdam oranları coğrafi alanın kendi özelliğinden dolayı sınırlı olması; yoksulluk ile yoksullaşma riskinin kırsal alanda daha fazla olması ve hizmetlerin maliyeti yüksek olmasıdır (Pugh ve Cheers 2010: 4). Buradan anlaşılabilir, kırsalın kendine has özelliklerinin iyi bir tahlili ile yapılacak uygulamanın o coğrafya ve insanlara has olması ile bir ivme kazanacağı ortadadır. Köy Enstitüleri, kırsalın bu türlü özellikleri ile toplumsal gelişme ve değişiklik yaratmada toplumla sosyal hizmetin uygulama modelleri ile açıklanabilir. Bir sonraki bölümde hem bu modeller tanıtılacak hem de bu modellerle uygulamada paralellik göstermiş olduğu düşünülen Köy Enstitülerinin uygulamaları incelenecektir.

Toplumla Sosyal Hizmet Modelleri Perspektifinden Köy Enstitülerinin Değerlendirilmesi

Toplumla sosyal hizmet, her ülkenin kendi sosyo-politik ve kültürel yapısı içerisinde farklı şekillerde hayat bulmuştur. Özellikle dünya savaşları, sanayileşme, modernleşme, kentleşme, ekonomik krizler gibi durumlar toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmaya çalışılması, organizasyon, toplum ve politika alanlarında değişiklik oluşturmak için toplumla uygulamanın teori ve pratiği için önemli dinamikler olmuştur (Keçeci, 2017: 190; Netting, Kettner, McMurtry ve Thomas 2012: 73). Zatsrow (1994) toplumla sosyal hizmet uygulama modellerini; “Bölgesel Gelişme Modeli (Toplumsal Kalkınma)”, “Sosyal Planlama Modeli” ve “Sosyal Eylem Modeli” olarak ele almıştır (Keçeci, 2017: 191). Bu modellere göre Köy Enstitüleri'nin yapılanma pratiği incelenecektir.

Toplumsal Kalkınma (Bölgesel Gelişme) Modeli

Toplumsal gelişme önemli ve geniş bir konudur ve sürekliliği olan bir süreç olarak tanımlanabilir. Topluluk üyeleri bu anlamda yaygın olan problemlere birlikte kolektif eylem yapması ve ortak çözüm üretmesi olarak ele alınabilir. Topluluk kalkınması topluluk sınırlarını içeren, küçük grupları ilgilendiren, küçük girişimlerden daha büyük grupları kapsayan daha ileri girişimleri içerir. Bu yöntemde amaç kendine yeten ve kendini idame ettiren topluluk için toplumsal kaynakların harekete geçirilmesidir (Svaraj, 2016: 2). Toplumsal anlamak ve geliştirmek için yerele ve kronolojiye kulak vermekte fayda vardır. Türk toplumunu bu anlamda ele aldığımızda 1935’li yıllarında Türkiye nüfusunun %80’inin köylerde yaşamakta ve okul sayısı nerdeyse yok denilecek kadar azdır. Köylü bir yandan bulaşıcı hastalıklarla mücadele ederken bir yandan ürettiğinden verim alamamaktadır. Genç cumhuriyetin az sayıda ki öğretmeni köylere ve köylüye ayak uyduramamaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın ağır yükünü yüklenen köylü ise halen, mücadeleyle var edilen demokrasiyi yaşatacak cumhuriyet vatandaşı olmayı başaramamıştır. Zamanın şartları bakımından 1930-1940’lı yıllarda köylüyü anlayan ve cumhuriyete sahip çıkacak vatandaşı yetiştirecek bir aydın tipinin gerekli olduğu açıktır (Aysal, 2005: 270). Atatürk'ün de desteği, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un girişimleri ile 1936 yılında ilk olarak “Eğitmen Kursları” daha sonra, 1937 yılında “Köy Öğretmen Okulları” açılmıştır. 1940'ta 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu kabul edilerek Köy Enstitüleri kurulmuştur (Gezer, 1999: 62; Burgaç, 2009: 26; Şimşek ve Mercanoğlu, 2019: 265; Akar, 2011: 18; Anık, 2006: 290). Enstitünün coğrafik olarak yerleşim yerleri saptanmış ve bu seçimde bölgelerin

nüfus yoğunluğu, coğrafyası, sosyo-ekonomik durumu, eğitim ve kalkınma yönünden ihtiyaçları ele alınmıştır. Bu kurumlar şehir dışında, anayollara yakın olan bir köy civarında ve işlenmemiş toprak üzerinde kurulmuştur. Ülke tarım koşullarına göre üç veya dört ili içeren 21 bölgeye ayrılmış ve her bölgeye bir köy enstitüsü kurulması planlanmıştır. Enstitülerin, kentlerin sağlamış olduğu olanaklardan ayrı kurulmasının nedeni, köy koşullarında ortaya çıkan sorunlara, zorluklara kendi koşulları içinde sağlıklı çözümler üretme kabiliyetini geliştirmektir. Enstitüler, köyün çok çeşitli olan sorunlarını bir bütün halinde ele almak ve bölgesel özelliklere göre öncelikleri analiz edebilen, dengeli bir kalkınma sağlayacak kurumlar olmuşlardır (Aydın, 2018: 37; Kapluhan, 2012: 186; Anık, 2006: 292). Bu açıdan Köy Enstitüleri'nin diğer okullarından farklı bir yeri vardır. Bu anlayış "eğitim, üretim içindir" ile hep berber ülkeyi kalkındırmak için üretmektir (Ortaş, 2005: 68). Böylece enstitüler yetiştirdikleri eğitmen ve öğretmenlerle sayesinde ilköğretimi küçük köylere kadar ulaştırmıştır. Bu köy okulları o dönem için, buldukları bölgenin birer eğitim merkezi ve lider kurumları olarak gelişmiştir. Köylü bu okullardan derinden etkilenmiş ve eğitime katılım sağlamışlardır. Enstitüler, bireyler sayesinde var olurken; bireyler de enstitüler sayesinde kendilerinde var olan üretici potansiyel gücü açığa çıkartma imkânı bulmuşlardır (Toprak, 2008: 86). Bu uygulama tıpkı sosyal hizmetin yerelden topluma genel refah seviyesini sağlamada ve birey, toplum ve çevrenin gelişimine katkı vermesinin yanında (Rothman ve Mizrahi, 2014: 92), sosyal hizmetin ana yaklaşımı içinde yer alan güçlendirme yaklaşımından net izler taşıdığı açıktır. Özellikle sosyal ve ekonomik gücü artırmada ve toplumun potansiyeli anlamada, hem bölge insanına hem de çevresine yeni bir anlayış kazandırmıştır. Bu kurumlar; toplumu eğitmenin yanında kırsalın problemlerine tutarlı çözümler üretmeyi hedef alan bir kalkınma olayıdır (Aydın, 2018: 21).

Enstitülerin bulunduğu bölgelerde bu kurumlar aslında toplumsal refah merkezleri gibi işlev görmüştür. Bu da toplumsal değişime katkı vermesi açısından "Toplum Merkezleri" gibi çalıştıklarını akla getiren bir unsurdur. Hatta bu benzerlik toplumla sosyal hizmet uygulamasının başlangıcı sayılan ve 1884 yılında Londra'da kurulan "Toynbee Hall" yerleşim evlerinin kuruluş amacı olan yoksulların eğitim ve kültürel gelişiminin sağlanması, buldukları şartların düzenlenmesi hakkında bilgilendirilme ve işbirliği ile sağlık ve sosyal konular hakkında yeni anlayış yaratılması ve çözümlerin üretilmesi ile bağdaştırılabilir (Buz ve Ayıldız 2018: 197). Yerleşim evi çevresinde yapılan tüm uygulamalar toplumsal değişime neden olurken, enstitülerin hedefinde yer alan köylü toplumu da yoksuldur ve ancak eğitim ile ucuz fakat en etkili yoldan eğitilebilir ve kalkınma sağlanabilir durumdadır. Bu paralellikte Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç köy meselesinin anlamlı ve bilinçli bir biçimde köyün içten canlandırılması olduğunu ifade etmiştir. O'na göre köy insanı öylesine canlandırılmalı ve bilinçlendirilmeli ki, köylüyü hiç kimse istismar etmesin, esir ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüde her vatandaş gibi haklarına kavuşabilsin (Tonguç, 1946; Akt: Kapluhan, 2012: 183).

Toplumsal kalkınma modeli, toplumun farklı katmanlarından bireyleri, sorunların tanımlanması ve çözülmesinde dâhil etmeyi hedefler. Demokratik davranmaya, uzlaşmaya, işbirliğine, yerelde liderlerin var olmasına ve kendine yardıma vurgu yapar. Toplumla çalışmada sosyal hizmet uzmanının

(community practioner); kolaylaştırıcı, katalizör, problem çözme becerileri yüksek ve etik değerlerin bilincinde roller üstlendiği anlaşılmaktadır (Zatsrow, 1994, Akt: Keçeci, 2017: 191). Köy eğitimi, yürütücü olacak kişileri yetiştiren kaynak şeklinde düşünülürse “Köy Enstitüleri” aslında toplumsal kalkınmanın temel malzemesi olarak karşımıza çıkar. Kuruldukları bölgelerde kalkınmayı plânlama, uygulama ve kontrol etme işinde farklı görev ve sorumluluklar yüklenmişlerdir. Hatta bu kurumlar iktisadi devlet oluşumları gibi değerlendirilebilir (Kibry, 1962, : 284). Köy Enstitüleri’nde uygulama derslerinde soyut bilgiler somutlaştırılmış, yaparak ve yaşayarak öğrenme becerisi ile ayrıca öğrencilere doğa sevgisi kazandırılarak sınıf dışı öğrenme ortamları ön plana çıkarılmıştır (Göksu, 2020: 10). Bu anlayış kurumların fiziksel yapısının oluşturulmasında dahi kendini göstermiştir. Dar bir alan içinde çok katlı tek bina yapmak yerine tek katlı ve çok bina yapılarak, geniş bir alana yayılan modern bir köy görünümü ile yapılar çevre köylere örnek olmuştur. Bu alanlarda derslikler, yatakhane, yemekhane, mutfak, fırın, kitaplık, hamam, öğretmenevi, marangozhane, spor alanına, yüzme havuzu, müzik salonu, kireç ocağı gibi farklı işlevler bir arada bulundurulmuştur. Bu kurumlarda yüzlerce dönüm toprak işlenmiş, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştirilmiş ve buldukları yerde büyük bir gelişmeler olmuştur. Yapıları, ödenek yetersizliği ve ucuza mal etme düşüncesiyle başkaları değil bizzat öğrenciler tarafından yapılması ile “iş içinde iş aracılığı ile iş için” felsefesi ortaya konulmuştur (Kaplan, 2002: 61). Bu nokta bize toplumsal kalkınma modelinin bir başka hedefi olan toplumun yapısal gücü ve yurttaşları arasında ilişkiyi geliştirmedeki katkısını bize gösterir. Bu model tüm tarafların ortak menfaate sahip olduğu düşüncesinden hareket eder ve çeşitlilik durumunda ise doğrusal tartışma ve uzlaşmaya giden yol ile anlaşmaya gidileceğini hesap eder (Önen, 1993, Akt: Kartal, 2008: 25; Hyman, 1990: 35).

Tüm bu bilgiler ışığında Köy Enstitülerinin toplumsal kalkınmayı amaç edinen önemli bir uygulama olduğu açıktır. Enstitülerin kurulduğu alanlardan tüm bölgeye yayılmayı hedefleyen bir kalkınma stratejisi hedeflenmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2019: 278). İlk bakışta bu kurumların köy eğitimi meselesi ile ilgilendiği düşünülse de aslında Türk toplumunun eğitilmesi ana meseledir. Kalkınmak isteyen genç cumhuriyet köylü çocuklarını eğitecek, sonra bu çocuklar öğretmen olacak ve kendi yerellerine dönecektir. Bu sayede önce düşünceden başlayacak bir değişim için ilerlenecek ve kalkınma sorununu köyü en iyi tanıyanların eline bırakılacaktır.

Eğitim her zaman zor ve maliyetli bir süreç olmuştur, hele Türkiye gibi şartları zorlu olan bir ülke için bu yük daha da önemlidir ve eğitim maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir (Kaplukan, 2012: 185). Bu süreci başlatanların yereli anlayıp, o zamanın etkili olan ideolojileri harmanlayan bir bakış açısı ile işe başladıkları anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı Tonguç, Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel döneminde daha evvel Ethem Nejat tarafından ortaya atılan, fakat uygulanamayan tarıma dayalı köy eğitimi düşüncesini, Kemalist ideoloji ile yeniden yapılandırarak uygulanabilir bir duruma getirmeye çalışmıştır. Köylünün nasıl eğitileceği tartışmalarında Tonguç, özellikle uygulamaya dayalı bir yaşam sürdüren köylünün eğitiminde, bu uygulamalardan faydalanılacağını belirtmiştir (Anık, 2006: 290). Bunun için de çok yönlü, özgüvenli, sorun çözebilen yetenekli ve zeki köy çocukları ile işe

başlamışlardır. Bu alandaki eğitim ve öğretimde bu paralelde hareket edilmiş ve sorun çözme becerisini artırmaya yönelik çalışmalar oluşturulmuştur. Özellikle Türkiye gibi halen köy kökenli ve tarıma dayalı ülkelerde böyle bir modelin önemi çok sonradan daha iyi anlaşılmıştır (Ortaş, 2005: 3). Bu durum toplumla sosyal hizmet uygulaması içinde yer alan kültürel yetkinlik konusu ile ilişkili olarak düşünülebilir. Sosyal hizmette kültürel yetkinlik üzerine kavramsal ve görgül çalışmalar, profesyonellere bir nüfusun ve karşılaştıkları sorunların tam olarak anlaşılması için bir dizi perspektife dikkat edilmesini gerektiğini söyler. Buna göre problemi ilk elden deneyimlemek, problemi yaşayan insanlarla yakın çalışmak veya problemle ilgili mesleki bilgi tabanını araştırmak olarak anlaşılabilir (Netting ve Ark. 2012: 74). Enstitünün Türk köylüsünü yerelden başlayıp daha geniş olan toplumu güçlendirme, kalkındırma ve bölgenin ihtiyacını gidermede insanlarına fırsat eşitliği sağlayarak yine o toplumların kendi kaynakları olan insanların kullanmasının, iyi bir analiz ile yapıldığı açıktır.

Bu anlamda köy enstitülerinin getirdiği yenilikler incelendiğinde toplumsal kalkınma modeli ile uyumlu sonuçlar çıkmıştır. Köy Enstitüleri ile toplumsal kalkınma modelinde amaçlanan hedeflerle sağlanan bir dizi paralel sonuç bulunmaktadır Geray'a (1987) göre bu sonuçlar şu şekildedir:

- 1) Köy Enstitüleri köy çocuklarına fırsat eşitliği sağlamış ve eğitim maliyeti azaltılmıştır.
- 2) Öğretmenler, köylerde büyümüş olan ve köyleri bilen liderler olarak yetişmişler ve köylerine döndüklerinde toplumu eğitmenin en iyi yolunu bilerek dönmüşlerdir,
- 3) Köyü geliştirme amacıyla, gençlik bilinçli bir şekilde eğitilmiştir,
- 4) Köyler hakkındaki bilgi, çevre ve köy araştırmaları sayesinde gelişmiş ve Köy Enstitüleri köy araştırmalarının merkezleri haline gelmiştir,
- 5) Köy Enstitüleri ulusal kültür ve folklorun ortaya çıkmasında büyük faydalar sağlamıştır,
- 6) Enstitülerden mezun olan yazarlar ve şairler köy edebiyatının yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır,
- 7) Köyü bilen, köyü seven ve köylerde büyümüş aydınlar yetiştirmiştir,
- 8) Enstitüler bölgenin ekonomik ve kültürel yaşamını etkilemiştir, bölgenin kalkınma merkezleri olmuştur,
- 9) Köy Enstitülerinde, bölgeye örnek olabilecek ekonomik girişimler gerçekleştirilmiştir (Kral, 2015: 51).

Toplumsal kalkınma modeli, dezavantajlı toplulukların kendi yerelinden kaynağını alarak hem sosyal ve ekonomik kalkınma ile çağdaşlaşma için fırsatlar sağlama çabasıdır. Bu paralellik Köy Enstitülerinin köylü çocuklarını eğitime çabasının toplum refahını artırmadaki yansımada görülebilir. Köy enstitüleri köylü ile eğitim kurumları arasındaki ilişkiyi kurarak, gelişim için bölgenin kaynaklarından ve lojistik imkânlarından faydalanmıştır. Bu durum Enstitülerinin ve toplumsal

kalkınma modeli de hedeflediği düşük gelirli bölgelere yatırım yapılması gerçekçi kalkınma ve gelişme için kıt kaynakların adaletli biçimde dağıtılması olarak bakılabilir.

Sosyal Planlama Modeli

Sosyal planlama Rothman ve Stockdale'e (1976) göre toplumun çatışma ve fikir birliği teorileri ilişkili olarak iki şekilde ele alınabilir ve bunlar iki planlama modeli "geleneksel planlama" ve "savunmacı planlama" dır. Geleneksel planlama idealist ve rasyonel-kapsamlı modele en yakın şekilde uyum sağlar ve böylece toplumun uzlaşma teorisi ile ilişkilidir. Geleneksel planlama modelinin aksine savunmacı planlama modeli teknik beceri ve liderlik becerileri gerektirir fakat bu model daha çok mahalleler, dezavantajlı gruplar ve korunmasız ya da toplumun yetersiz bölümleri olan alt gruplara odaklanma eğilimindedir. Problem çözme, kaynakların belirli bir bölüme veya problem alanına doğru yeniden tahsis edilmesine yöneliktir. Ancak gerçekçi bir planlamada her ikisi de yer almalıdır (Hyman, 1990: 35-36).

Enstitü fikrinin olgunlaşması ve sürecin planlama sürecinde, ilk olarak 1924 yılında Amerikalı eğitimci John Dewey ülkemize gelerek incelemelerde bulunmuştur. Öğretmen yetiştirme konusunda, öğretmenlerin mezuniyetten sonra çalışacakları okullara göre yapılandırılması gerektiği konusunda öneride bulunmuştur. Köy okullarında görev yapacak öğretmenlerin seçiminde köy yaşamının koşulları göz önünde bulundurulması gerektiği ve öğretmenlerin kalkınmaya öncülük edecek şekilde, toplumun kültürel değerleri ve inançları göz önüne alınarak yetiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Aydın, 2018: 49). Köy Enstitüleri'nin kurgulanması da 61 il 305 ilçe 9.150 köy incelenmiştir. Türkiye 20 bölgeye ayrılmış ve bu ayrılma her bölgenin kendine has jeolojik, coğrafik, tarımsal kültürel yapısına göre planlanmıştır. (Hamiloğlu, 2008: 135). Ayrıca Türkoğlu (1997)'nin aktardığına göre enstitülerin açılış aşamasında İsmail Hakkı Tonguç, önce köylerle ilgili araştırma yapmış ve ardından 20 yıllık bir plan taslağı hazırlamıştır. Bu planlamaya göre 1954 yılına kadar ülkede öğretmen, tarım teknisyeni ve sağlık hizmeti ulaşmamış köy kalmayacak şekilde yapılmıştır (Aysal, 2005: 271).

Sosyal planlama modeli, problem çözmenin teknik sürecini ele alır. Toplumda değişim için karmaşık ve sanayileşen çevrede, iyi seviyede eğitilmiş ve kabiliyetli ve rehber olabilecek kişilerin gerektiğini söyler. Bu modelde uzmanın rolü sosyal problemlerin tanımlanması ve çözümlenmesi olarak belirlenir (Keçeçi, 2017: 191). Köy Enstitüleri'nin daha çok toplumun sosyo-ekonomik bakımdan geride kalan köylülere ulaştığını görülür. Bu konu, savunmacı planlama yapılarak yoksulluk, cahillik ve geri kalmışlık gibi konularda kendi yerelinde ve kendi yerelinden eğitim görmüş örneklerle sorun çözme sürecinin adımı olarak değerlendirilebilir. Burgaç (2008) ve Anık (2006) Enstitülerin klasik bir öğretmen yetiştiren okullar olmadığına vurgu yapar. Eğer böyle olsaydı bu okullar kırsal alandaki eğitim sorunun sadece bir boyutuna çözüm getirebilirdi. Bu planlama içinde, burada yetişen öğretmenler köyden kaçmayacak ve köye ve köylüye ayak uydurabilecek kişiler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için ilk olarak Köy Enstitüleri'nde öğrenciler sadece köy ilkokulunu bitirmiş olan köy hayatını bilen çocuklarından sınavla alınmasıdır. İkinci olarak köy Enstitüleri'nin kırsal

alandaki açılması ve bu kurumlarda öğrencilere öğretmenlik eğitimin yanında modern ziraat ve teknik bilgilerinin öğretilmesi ve köyde yapabilecekleri ikinci bir mesleğe sahip olmaları da bu amaca hizmet etmiştir (Burgaç, 2008: 28; Anık, 2006: 295). Enstitünün açılma sürecinde bir başka planlama becerisini ise toplumsal değişim ajanı olan öğretmenlerin buldukları yerelde kalmasını sağlamaktır. Bu amaçla köyde yapabilecekleri ikinci bir mesleklerinin olması yerelde güçlendirme yapılarak önlem alındığı anlaşılmıştır. Bu durumu, tıpkı sosyal hizmetin güçlendirmeyi hem bir araç hem de amaç kullanma konusunda uygulamaları örtüşen bir unsur olarak değerlendirebiliriz. Tıpkı Sosyal hizmetin müracaatçısı kendisinde var olan güçleri, becerileri ve yetenekleri henüz kullanamayan güçlü bir birey olarak görmesi gibi (Şahin, 2002: 215) enstitü de bireyin fark etmediği, fakat içinde barındırdığı güçleri hedef almıştır.

Planlamaya bir başka örnek ise Köy Enstitülerinde öğrenci olmak için bazı koşulları karşılama gerekliliğidir. Bunlar; köylü çocuğu olmak, sağlıklı ve güçlü olmak, akıllı ve çalışkan olmak ve akranlarına göre bilgi ve başarısının daha yüksek oranlara sahip olmaktır (Kral, 2015: 46). Böylece gelecekteki toplum lideri olabilecek potansiyeller oluşturulmaya çalışılmıştır. Ders içeriklerini ise; genel kültür dersleri, tarım dersi ve uygulamaları ve teknik dersler ve uygulamalar oluşturmaktaydı. Böylelikle günlük hayatta kullanılacak dersler planlanmış ve konularla eğitilmesi ile pratikliğin bir yönü belirgin hale gelmiştir. Kültür derslerinin yanında, uygun olan tarla, atölye gibi üretim alanlarının yapılması, eğitimin üretim süreci ile sonlandırılması üzerinde durulmuştur. Enstitülerde farklı işliklerin yer alması ile her enstitü teoride gördüğü bilgileri uygulayabilecek düzeyde eğitim verme olanağına sahip olmuştur (Akar, 2011: 30).

Sosyal planlama modelinin odağında yerelden başlayıp tüm toplumun ihtiyaçlarını ortaya koyma ve ihtiyaçlara erişimi sağlamak amacıyla verileri toplayıp uygun planlamalar ile hareket etmeyi gerektirir. Sosyal ferahı artırmada ve öngörülerini ile geleceğe yönelik sosyal hizmet müdahalesini geliştirmede sosyal planlama modeli önemli bir araçtır.

Tüm bunlar ele alındığında Köy Enstitüsü'nün, fikrinin dayandığı temeller, ilk köy enstitüsünün kuruluşuna kadar olan süreçte izlenen deneme yaklaşımı, yasal zemin ile desteklenmesi, köy enstitülerindeki eğitim yöntemi ve müfredatın özgünlüğü, üretim süreci, yöreye özel üretimleri, kampüs ortamı, verilen eğitimin özelliği, enstitülerinin ülkedeki dağılımı ve bunun bölgesel bir yaklaşımla ele alınmış olması ve enstitülerin salt birer eğitim kurumu olmasının ötesinde bir kalkınma aracı olarak işlev görmesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişlerinde planlı bir süreç olduğu açıktır (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018: 278).

Sosyal Eylem Modeli

Weil ve arkadaşlarına (2013) göre sosyal ve politik eylem yakın kavramlar olmasına rağmen sosyal eylem siyasi eylemin daha ötesine uzanır ve savunuculuk faaliyetleri gibi diğer türleri içerir (Mattocks, 2017: 9). Zastrow'a (1994) bu modelde nüfus içinde yer alan bütün gruplar arasında işbirliği ile kaynakların artırılması ya da iyileştirilmesi amacıyla hizmet ve politikaların sosyal adalet ve demokrasi anlayışında yeniden düzenlenmesi gerektiği savunulur. Sosyal eylem modeli politikaları

ya da kurumları değiştirme yollarını araştırır. Hedef, kaynakların ve gücün yeniden dağıtılmasıdır (Akt: Keçeci, 2017: 191). Sosyal eylem, aktif olarak sorumluluk almayı, kendi seğimlerini yapabilmeyi, kendi hak ve yeteneklerini anlamaya yardım etmeyi taahhüt eder (Brueggemann, 2014: 40). Bu anlamda Köy Enstitüleri sadece eğitim kurumları olmayıp ‐hiçlikten üretmek” (creating from nothing) ve ‐yaşayarak ve uygulayarak öğrenme” (learning by doing) temelinde, bilinçli, kendine güvenen, eşitlikçi bir yaşam anlayışını içselleştirmiş bireyler yetiştiren ve ana hedefi toplumsal kalkınma olan daha karmaşık yapılardır. Eğitim içeriği teori, uygulama ile zenginleştirilmiş ve ortaklaşa üretimin hedef alındığı, evrensel olan bilgilerin yanında kuruldukları yere özgü olanın da öğretilen bilgiler arasında olduğu ve yöreye özel üretimlerin yapıldığı kendine özgü ortamlardır (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018: 262). Bunu örneklendirecek olursak Köy Enstitüleri’nde doğa bilimleri dersi ile uygulama birleştirilerek hem öğrencilerde merak artırılmış, hem de sorularına cevap bulacakları ortam sağlanmışır. Böylece sınıf dışı uygulamalar ile öğrencilerin farklı zekâ türlerini geliştirmeye ve bireysel farklılıkları ön plana çıkartmıştır (Göksu, 2020: 13).

Toplumsal, ekonomik, siyasi kurumlardaki değişim toplumsal değişimi etkilese de toplumsal ilişkilerin kültürel dayanağı olan eğitim, köklü değişimler yaratabilir. Eğitim ve toplum her zaman karşılıklı etkileşim halinde olup birbirine şekillendirmiştir. Sosyo-ekonomik ve siyasi etkenler toplumsal değişimin temel koşulu iken, eğitim toplumsal değişimi harekete geçiren, hız veren unsurdur. Sosyo-ekonomik ve siyasi değişimler için gerekli bilgi, beceri ve değerleri yaygın hale getirip sonuçlandıran önemli bir kurumdur (Akar, 201: 5). Bunu örneklendirecek olursak enstitüde günlük çalışma düzeni sabah ve öğleden sonra 45 dakikalık 3-4 ders ya da iş şeklinde iken her gün sabah ve akşam 45 dakikalık serbest okuma her sabah 30 dakikalık nöbetleşe ulusal oyun, müzik ya da spor saati olarak düzenlenmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu 2018: 262). Bu türlü farklılıklarla zenginleştirilen çalışma düzeni ile toplumu dönüştürmede yer alacak kişilerin, eyleme dönük olan çalışmalarında evrimleşerek toplumsala yansiyacak olan dönüşüm amaçlanmıştır. Kirby (1962)’e göre Köy Enstitüleri eğitim ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkide, Türk düşünürlerinin iyi bildiğı ve çözümlü bulunmayan bir sorunun, hiçbir ülkede eşi görülmemiş bir şekilde çözümlenmesini sağlayan yenilikçi bir eğitim sistemidir (Kirby, 1962: 8). Bu ifade, bu kurumların tüm topluma yayılmış bir eylem olarak düşünöldüğünü anlatmaktadır. İsmail Hakkı Tonguç ise ‐Köylüyü, köyden başlayarak ta Kamutay’a (TBMM) varıncaya kadar... köylü vatandaşlarda... Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon haline gelebilecek şekilde uyandırmak... lâzımdır” ifadesi ile enstitü fikrinde ortaya çıkan toplumsal eylem düşüncesine adeta gönderme yapmıştır (Tonguç, 1946; Akt: Kapluhan, 2012: 183).

Sosyal hizmeti bir eylem mesleği olarak düşünürsek sosyal adaleti tüm topluma yaymada sosyal eylem modeli önemli bir araçtır. Bu model sosyal adalet misyonu ile, dezavantajlı grupların kaynak ve hizmetten faydalanmada örgütlenme, ilişkilenme ve sesini duyurabilme gibi çabalarla toplumsal hareketlere ses verir. Köy Enstitülerini diğer fikir ve oluşumlardan ayıran önemli bir farkının fiziki olarak somutlaştırılıp eyleme dökülmesi ve sonuçlarının sayısal verilerle ve gözlemlenebilir toplumsal değişim ile ölçülebilir olmasıdır. Aslına bakılırsa köy enstitülerinin eğitim faaliyetleri

anlayışı teori ve eylemi birleştirmektir ki, bu da sosyal eylemi gerçekleştirme becerisine ve misyonuna sahip toplum liderlerini topluma kazandırmaktır. O günün şartları için toplumsal etkileşim yaratacak örnekler tüm toplum için önemli bir kazançtır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünya savaşından çıkmış ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti birçok alanda ilerleme sağlasa da toplumsal gelişiminde bazı sorun yaşamıştır. Kurulan cumhuriyetin devamını sağlayacak vatandaşların yeteri kadar eğitilememesi belki de en önemli önemli sorundur. Eğitim toplumsal bir sistemdir ve bireysel eğitim dahi nihayetinde toplumsal etkenlerle belirlenir. Öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve lider arasındaki etkileşimi (ders, bayrak töreni, öğretmenler kurulu, okul- aile birliği, akran ilişkileri) yapısal bir süreç içinde eğitim programlarının toplumsal dokusudur (Baykal, 2008: 121). Bu bağlamda Türk toplumunun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı bilgisi ile köylerden başlayarak ekonomik, sosyal, toplumsal gelişim için eğitimin temel koşul olduğu ve tüm topluma olumlu yansımaları olacağı düşüncesi ile hareket edilmiştir. Bu etkileşimi göz önüne alarak yenilikçi bir eğitim kuramcısı olan Tonguç, o yıllarda dünyada benzeri olmayan eğitim yaklaşımını, ülke gerçekleriyle birleştirerek Türkiye'ye özgü, farklı ve yeni bir model oluşturmuştur (Şimşek ve Mercanoğlu, 2019: 269).

Oluşturulan eğitim modeli, Türk eğitim tarihinin üzerinde en çok tartışılan konularından biri olsa da Köy Enstitülerinin mezun olan öğretmenler yalnızca Türkiye'ye değil, tüm dünyaya özellikle geri kalmış ülkelere örnek oluşturacak bir eğitim-öğrenim modeli ortaya çıkartmışlardır (Hamiloğlu, 2008: 133). Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler kendi köylerinde görev yapmaya başladıklarında, buraların sosyo-ekonomik yaşamında değişiklikler sağlamışlardır. Köylü potansiyelinde var olan gücü fark ettiklerinde aydınlanma başlamış ve bu durum tüm toplumu etkilemiştir (Aydın, 2018: 92). 1936 da eğitim kursu, 1937'de köy öğretmen okulları ile yapılan hazırlık ve denemelerden sonra 1940'larda kurulup 1954 yılında kapatılan Köy Enstitüleri, köylünün modernleşmesinde ciddi bir kaynak olmuştur. Bu bağlamda Köy Enstitüsü teori ile uygulamayı birleştirerek yani yaşayarak öğrenmenin en güzel örneğini, yereli göz önüne alarak uygulamıştır. Köy Enstitüleri kısa bir sürede köyün ekonomik, toplumsal açıdan kalkınmasına katkıda bulunacak öğretmenleri yetiştirerek köylere yollamış ve köy okullarında okuyan öğrenci sayısı katlanarak artmıştır. Böylece köylü her açıdan bir değişim yaşamıştır.

Toplumsal değişim için birey ve gruptan daha büyük bir odağa odaklama konusunda sosyal hizmet diğer mesleklerden daha farklı bir görev yüklenir. Toplumsal sorunların çözümünde mikro düzeyde uygulama yapmak yetersiz olabilir ve toplum kalkınması ve ilerlemesi için yapılan makro sosyal hizmet uygulamasında yer alan mesleki bilgi ve becerilere yer vermek gerekebilir. Bu çalışmanın temel varsayımı Köy Enstitüleri'nin makro sosyal hizmetin uygulama modelleri ile kesişen noktalarının olduğu üzerinedir. Çalışmamız için yapılan incelemede toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri ve Köy Enstitüleri arasında belirgin ortaklıklar bulunduğu anlaşılmıştır. O günün toplumsal şartları içinde köy enstitüleri ile bu fikri ortaya koyanların toplumun ihtiyaçlarını

değerlendirmesi ve sadece köyü değil, tüm toplumsal hedefleyen bir kalkınma hareketi ile ihtiyaçlara dinamik bir cevap verebilmesi toplumla sosyal hizmet uygulamalarına iyi bir örnek oluşturduğu açıktır.

Toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden değerlendirildiğinde köy enstitülerinde yapılan çalışmalar;

-Toplum bütününe hitap eden, toplum katılımını ve kültürel uygunluğu hedefleyerek gelişimi yerelde gerçekleştirerek, toplumun asıl ihtiyacını karşılama ile toplumsal kalkınma modelini,

-Dikkatli bir analiz ve yaratıcı bir düşünce ile toplumun kalkınmasını sağlamada ciddi bir planlama ile sosyal planlama modelini,

-Dezavantajlı grup olarak köy insanının desteklenerek yeni kaynaklarla buluşturulması, fırsatların verilmesi ve güçlendirilmesi ve bu grupların sorunlarına odaklanarak savunuculuk yapması sosyal eylem modeline uygun adımlar olarak değerlendirilebilir.

Sosyal hizmetin müracaatçı gruplarının sorunları; toplumsal koşullarla, sosyal politikalarla ve var olan veya olmayan hizmetler ile içinde yaşanan yerelin özellikleri ile ilgilidir. Devamlı değişen dünyada toplumun gelişiminde tüm toplumun ihtiyacına cevap vermekte sosyal hizmet tıkanıklık yaşayabilmektedir. Yeni ve başarılı bir şekilde kaynakların uygun dağıtımı, toplum kalkınması, savunuculuk, planlama, eylem ve topluluk örgütlenmesi gibi konuları içinde barındıran toplumla sosyal hizmet uygulamalarına yönelik tekniklerin geliştirilmesi önemlidir. Köy enstitüleri, sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkeleri ile ele alındığında aslında o dönem için devlet tarafından organize edilen ve toplumsal sosyal hizmetin konusu olan sosyal politika uygulaması olarak da ele alınabilir. Aynı bağlamda nüfus içindeki dezavantajlı gruplarla çalışması (yoksul köy insanı) ve toplumsal kalkınma için onların yetenekleri ile toplumsal dönüşümü sağlamış olması da bireyden topluma iyilik halini hedefte bulduran sosyal hizmet ve toplumla sosyal hizmet konuları içinde yer alan öncelikli konulardır. Köy enstitüleri deneyimi ile elde edilen bilgi ve uygulamaların toplumla çalışan uygulamacılar için mesleki gelişmeye destek vereceği ve değerli bir pekiştireç olacağı açıktır. Böylece toplumsal gelişme, politika üretme, yerelde ve toplumda hizmet kalitelerinin yükseltmeyi amaçlayan çalışmalarda topluluk, kamu kurumları ve örgütler bağlamında köy enstitüleri, toplumla sosyal hizmet uygulama modellerine örnek teşkil edebilecek çok yönlü bir aktör olarak kabul edilebilir. Köy Enstitüleri, koşulları anlamak ve toplumsal projelerin gerçek anlamda hayata geçirebilmek için bu koşulların nasıl değerlendirildiği, özgünlüğün nasıl yaratıldığı, iletişimin yerelde nasıl kurulduğu, katılım ve toplumun kendi içinde nasıl bir iş birliği geliştirdiğine dair özgün bir rehberdir diyebiliriz. Tüm bu bilgiler ışığında toplumla sosyal hizmet eğitimi içinde, Anadolu'nun kalkınmasına verdiği katkı ve aydınlanma ile Köy Enstitüleri örneğinin sadece açılma, işleyiş ve kapanma süreçlerini değil daha farklı boyutlarının iyi anlaşılması önemlidir. Sadece sosyal hizmet için değil diğer tüm toplumsal ilgilendiren meslek gruplarının eğitim müfredatı içinde örnek olarak yer alabilir.

Bunların dışında bu anlayışın geliştirilmesinde toplumla sosyal hizmetin amaçları kapsamında ise şu önerilere yer verilebilir;

- Yeni teorilere referans teşkil edebilecek üretime dönük, katılımcı bir toplumsal hayat yaratmada köy enstitüleri deneyimlerine başvurulabilir. Hatta köy enstitülerinin sorunlarla baş etme becerisi yüksek ve yerelde bulunan kaynakları kullanabilen yetenekli insan tipi yetiştirme çabası sosyal hizmet eğitim içinde irdelenebilir,
- Sınava ve ezbere dayalı olamayan eğitime ve dolayısıyla toplumsal sorunların çözümünde aktif rol oynayan gücü ortaya çıkarmada, toplumla sosyal hizmetin toplum katılımını daha fazla mümkün kılmak üzere sosyal planlama yapmak amacı enstitüler irdelenebilir,
- Enstitüler ulusal bir eğitim çalışması gibi başlamış olsa da, aslında var olan kaynakların kullanılarak yoksul köylünün kendi gücünü anlamasına destek olmuştur. Bu anlamda somut veri kaynakları ve deneyimleri ile enstitüler toplumla sosyal hizmetin toplumdaki kaynakları daha erişilebilir kılmak amacından yola çıkarak, güçlendirme yaklaşımına vurgu yaparak uygulamada öğretici bir örnek oluşturabilir,
- Yoksulluğu kader olarak kabul etmiş olan köylü, dezavantajlı grup olarak kabul edilirse, bu grubun toplumsal katılımını enstitülerin artırdığı bir geçektir. Toplumla sosyal hizmet uygulamalarında dezavantajlı grupların sosyal ve iktisadi katılımını kolaylaştırmak amacı içinde enstitülerin değerlendirmesi yapılabilir
- Enstitülerin sadece kendi içinde değil, diğer ekolojik ve sosyal çevre, sistem ve örgütlerle kurdukları ilişkilerin analizi ile toplumla sosyal hizmetin sorunların çözümü için işbirliği kurarak savunuculuk faaliyetleri konusunda yeni ve güncel anlayışlar geliştirilebilir.

YAZAR KATKI ORANI BEYANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akar, H. (2011). *Türkiye'deki köy enstitülerinin toplumsal değişmede yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Anık, M. (2006). Bir modernleş(tir)me projesi olarak köy enstitüleri. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*: 1(20), 279-309.
- Aydın, B.M. (2018). *Köy enstitüleri ve toplum kalkınması* 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35), 267-282.
- Arslan, B. (2009). Türk eğitim sisteminde köy öğretmenleri. G. Yalçın, F. Kamacıoğlu (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (45-60. ss) İstanbul:

Literatür Yayıncılık.

- Austin, M., Coombs, M., and Barr, B. (2005). Community-centered clinical practice: is the integration of micro and macro social work practice possible? *Journal of Community Practice*, 13(4), 9-30.
- Baykal, A. (2008). Okul tasarımında örnek yaklaşım: G. Yalçın, F. Kamacıoğlu (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (112-127. ss) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Brueggemann, W.G. (2014) *The practice of macro social work. 4.Edt.* Canada: Nelson Education Ltd.
- Burgaç, M. (2009). Çifteler köy enstitüsünde üretici iş eğitimi ilkesinin uygulanması sonuçları. G. Yalçın, F. Kamacıoğlu (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (25-42. ss) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Buz, S. ve Ayyıldız, A.A. (2019). Sosyal hizmette toplum merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 187-212.
- Duyan, V. (2012). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, Yayın No: 20.
- Hamiloğlu, K. (2009). Güncel Öğretmen Yetiştirme Felsefe ve Yöntemleri Açısından Köy Enstitüleri İzlenesi. Yalçın G. Kamacıoğlu F. (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (133-156. ss) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hyman, D. (1990). Six models of community intervention: A dialectical synthesis of social theory and social action. *Sociological Practice*, 8(1), 5.
- Gezer, N. (1999). *Mustafa Kemal ulusal eğitim köy enstitüleri*. Ankara: Güldiken Yayınları.
- Kartal, S. (2008). Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 23-36.
- Kaplan, M. (2002). *Aydınlanma devrimi ve köy enstitüleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, 172-194.
- Keçeci, G. (2017). Makro Sosyal Hizmet Uygulamasında Kullanılan Modeller, Teknikler ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rollerini. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 187-201.
- Kirby, F. (1962). *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. Ankara: İmece Yayınları. 2.Basım.
- Koç, İ. (2000). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk ekonomisinin oluşumuna etkileri. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi*, 3 (1), 145-167.
- Kral, E. (2015). Vanished schools: Village Institutes. *European Journal of Research on Education*, 3(1), 45-52.
- Göksu, M. M. Sınıf Dışı Öğrenme Ortamları: Köy Enstitüleri Örneği. *Turkish History Education Journal*, 9(1), 1-16.
- Miller, S. E., Tice, C. J., ve Hall, D. M. H. (2008). The generalist model: Where do the micro and

- macro converge?. *Advances in Social Work*, 9(2), 79-90.
- Mattocks, N. O. (2017). Social action among social work practitioners: Examining the Micro–Macro Divide. *Social Work*, 63(1), 7-16.
- Netting, F. E., Kettner P.M., McMurtry S.L. ve Thomas M.L. (2012). *Social Work Macro Practice*. Amerika: Pearson Education.
- Şahin, F. (2000). *Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal refah politikası süreçlerine katılımı*. Ankara: Aydınlar Matbaası.
- Şimşek, G. ve Mercanoğlu C. (2018). Bir “Planlama Örneği” olarak köy enstitüleri deneyimi. *Planlama*. 28(3), 261-281.
- Ortaş, İ. (2005). Ülkemizin kaçırdığı en büyük eğitim projesi: Köy enstitüleri. *Pivolka*, 4(17), 3-5.
- Özkan, R. (2009). Bölüm: Köy Enstitüleri’nde Ekip Çalışmaları, İmece ve Yurt Gezileri. Yalçın G. Kamacıoğlu F. (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (60-68. ss) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Pazar, M. (2001). *Köy Enstitüleri*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Pugh, R. ve Cheers, B. (2010). *Rural social work: International perspectives*. Chicago: Policy Press
- Rothman, J. ve Mizrahi T. (2014) Balancing Micro and Macro Practice: A Challenge for Social Work, *Social Work*, 59(1), 91-93.
- Turan, N. (2012). *Sosyal kişisel çalışma: Birey ve aileler için sosyal hizmet*, Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Toprak, G. N. (2008). *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi Ve Köy Enstitüleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar:
- Türkoğlu, A. (2009). Köy Enstitülerinden Kent Enstitülerine. Yalçın G. Kamacıoğlu F. (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (127-133. ss) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Yalçın, G. (2009). Özgün Bir Yükseköğrenim Modeli: Yüksek Köy Enstitüsü. Yalçın G. ve Kamacıoğlu F. (Ed.), *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar içinde* (68-97. ss) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- York, R. O., Denton, R. T. ve Moran, J. R. (1989). Rural and urban social work practice: Is there a difference? *Social Casework*, 70(4), 201-209.